Szépművészeti Múzeum (2005, 1-2. szám)

Az évszak műtárgya - 2004. tél

Szépművészeti Múzeum - Előcsarnok
2004. december 7 - 2005. február 27.

Archaikus spártai bronzedény
Kr. e. 600 körül

Hagyományteremtő szándékkal indította útjára 2003-ban a Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteménye 'Az évszak műtárgya' kamarakiállítás-sorozatot. A sorozat fő célja, hogy rendszeres ritmusban a közönség elé tárja a Múzeum Antik Gyűjteményében folyó munka eredményeit: egy-egy újonnan megszerzett, restaurált művet, vagy éppen olyanokat, amelyekről új és bemutatásra érdemes tudományos eredmények születtek.

A Kr. e. 7. század végén Spárta, a Peloponnésos délkeleti részének, Lakóniának mintegy fővárosa elfoglalta a szomszédos Messénia területét, és csúcspontjára ért a görög szárazföld politikai és kulturális központjának szerepében. A későbbi századokban katonai berendezkedése és teljesítményei révén vált ismertté, és szinte elfelejtették kultúrájának korábbi nagyszerűségét. Hála a régészeti kutatásoknak, az ókori Spárta, valamint Lakónia és Messénia térségének ásatásai révén ez a kép jelentősen megváltozott. Emellett az elmúlt évszázad modern elemző kutatásainak eredményeként kézzelfogható és gyakran meglepő valósággá vált számunkra a kultúrának az a korábban feltételezettnél jóval tágasabb horizontja, amelynek Spárta 650 és a 490-ben, majd 480-ban a perzsák ellen vívott háború közti időben a középpontja volt. A 7. század második felében a kézművesség olyan termékeinek a készítése kezdődött meg Spártában és Lakóniában, amelyeket nagyra értékeltek Görögország-szerte, és exportáltak az egész mediterrán világba, a Balkánra, sőt az Alpokon túli keltákhoz is. Angol kutatóknak 1906–1910, majd 1924–1928 között Spártában végzett feltárásai során elefántcsont és csont faragványok, ólomfigurák, agyagedények és bronztárgyak gazdag termésének maradványai kerültek napvilágra. Készítésük technikájának és művészeti vonásaiknak gyakran találták meg párhuzamait azokon a területeken, amelyekre export útján eljutottak. Ez lehetővé tette a kutatók számára, hogy mintaképeik színhelyeit meghatározzák.
Nem könnyű válaszolni a kérdésre, hogyan jött létre ez a kivirágzás 650 és 480 között. A spártaiak ugyanolyan körülmények között éltek, mint a szárazföldön lakó többi görögök, például a korinthosiak vagy az athéniek. A Közel-Kelet és Egyiptom magasrendű kultúráival való kapcsolatok megélénkülésének korszaka volt ez, és hatása valamennyi említett görög városállamban megmutatkozott. Ebben az orientalizálónak nevezett korszakban Spárta különleges kapcsolatokat épített ki Samos szigetével: Samos Spárta „kapuja” lett Kelet felé. Samosi művészek jöttek Spártába – köztük Theodórós, a hírneves építész és bronzszobrász (575–550 körül) –, hogy kivitelezzenek egy fontos állami megbízást, új épület létesítését a népgyűlés számára. Spártai művészek utaztak Samosba, ahol olykor le is telepedtek. Az élénk kölcsönös kapcsolatok, amelyeknek a spártaiak voltak a fő haszonélvezői, feltehetőleg elsőrendű ösztönzői voltak Spárta kulturális teljesítményeinek ebben a korai időben. Az a bronz víztároló edény (görög nevén hydria), amelylyel legutóbb a Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteménye gazdagodott, kiváló és különlegesen jó állapotban megmaradt példánya a bronzvázák egy fajtájának, amelynek készítése az említett korban a spártai vagy lakón bronzművesek specialitása volt. A görögök a bort vízzel keverve itták, így a hydria lényeges szereplője volt symposionjaiknak, ivással egybekötött

társas együttléteiknek. Lakón bronz hydriák, gyakran töredékes állapotban, számos esetben kerültek elő helyi előkelőségek sírjából, többek közt Itáliában, Svájcban, Szerbiában és Magyarországon is. Az utóbbi, amelyet Ártándnál, a román határ közelében szkíta törzsfő sírjában találtak, a Magyar Nemzeti Múzeum kiállításán látható; a Kr. e. 6. században jutott Spártából Ártándra a Balkánon vagy az Adriai-tengeren keresztül. A Szépművészeti Múzeum új szerzeményének közelebbi lelőhelye sajnos ismeretlen, de az eladója által megadott állítólagos származása „a Fekete-tenger vidékéről” nem képtelenség, és nem érdektelen, bármennyire fenntartással kell is kezelni.

A hydria peremén a függőleges fül két oldalán látható emberfej külön figyelmet érdemel. Első pillantásra mintha külön készültek és utólag kerültek volna az edényre, de közelebbi vizsgálat alapján nyilvánvaló, hogy a perem által elfedett karokkal illeszkednek a fogóhoz, úgyhogy vele együtt öntötték ki őket. Ki kell emelni, hogy az emberi fejek megjelenése hydria peremén ezideig egyedülálló: ha a fogót egyáltalán fej díszíti, ez általában állaté: oroszláné, kosé vagy kígyóé. A két fej stílusa, lapos koponyájukkal, alacsony homlokukon egyenes szalaggal, nagy szemeik fölött vastag, rovátkolt szemöldökkel, vastag ajkukkal és kerek állukkal egy jól ismert, ma Karlsruhéban őrzött bronz fejre hasonlít, amelyet Olympiában találtak, de komoly érvek szólnak amellett, hogy samosi műhelyben készült. Magán Samoson is kerültek elő olyan terrakotta figurák, amelyeknek stílusa igen közelálló a hydriát díszítő fejekéhez. A kapcsolat Samossal, mint fentebb kitűnt, sokatmondó. A két fej stílusa a hydria keltezéséhez is iránymutató: úgy tűnik, 625-615 körül vagy nem sokkal később készülhetett.

A függőleges fogó alsó végén oroszlán felsőteste látható, két oldalán egy-egy kígyóval. A kígyók elfordulnak a nézőtől, testük kígyózva nyúlik el az edény vállán. A három állatfigura egyaránt szolgált a fül megerősítésére és díszítésére. Az oroszlán mintegy támadó testtartása bajelhárító szerepére is utalhat, ugyanígy a két kígyó a tolvaj vagy az idegen kéz elriasztására. Az oroszlán fejének formálása, széles koponyájával és rövid orrával, a vastag szemhéj és szemöldök keretezte mélyen ülő szemekkel, valamint a szemek közti mély, egyenes homlokránccal olyan típust jellemez, amely a 7. századi lakón oroszlán-ábrázolásokról ismerős.

A forma és a díszítés egyéb vonásai, a magasságával (40 cm) csaknem azonos szélességű edénytest (legnagyobb átmérője 37,8 cm), a rövid és vastag fülek, az alacsony, alul kihajló láb mind arra mutatnak, hogy a hydria a hasonló görög bronzedények készítésének legkorábbi szakaszába sorolható. Ami készítési helyét illeti, nyilvánvalóan lakón műhely feltevése volna a leginkább meggyőző, de nem megkerülhető problémát jelent Samos: főleg a szájperem emberfejeinek stílusa alapján nem zárható ki annak a lehetősége, hogy a váza ebben az újításokra hajlamos központban készült. Jelenleg túlságosan keveset ismerünk a sziget korai bronzművességéből, ami semmiképpen nem elég a határozott döntéshez. A szoros kölcsönös gazdasági és művészeti kapcsolatok Samos és Spárta, illetve Lakónia közt ebben a korai korszakban még jobban megnehezítik a választást a két lehetőség közt a fentihez hasonló hydria esetében. Állítólagos származási helye, a Fekete-tenger partvidéke esetleg utalást jelenthet a megoldásra: a Fekete-tenger partjának görög települései hagyományosan a keleti görögség hatáskörébe tartoztak, és Samos ennek a világnak a része volt. Egyelőre azonban mindez nem több feltevésnél.

Conrad M. Stibbe

© 2005. ÓKOR